

## RECENZJA *BOOK REVIEW*

KALINA KUKIELKO   
Uniwersytet Szczeciński

**Tom Vine, Sarah Richards** (eds.), *Stories, storytellers, and storytelling*, Palgrave Macmillan, Cham 2023, XVII, ss. 305.

Monografia *Stories, storytellers, and storytelling*, wydana przez Palgrave Macmillan, jest owocem Suffolk Storytelling Conference zorganizowanej w 2018 roku przez Suffolk Business School i Suffolk School of Psychology and Education w Wielkiej Brytanii. Głównym celem tej konferencji było przedstawienie złożonego i różnorodnego charakteru storytellingu oraz podjęcie próby ugruntowania go jako pełnoprawnej metody badawczej. W obradach uczestniczyli prelegenci reprezentujący takie dyscypliny, jak socjologia, psychologia społeczna, pedagogika czy studia nad niepełnosprawnością. Redaktorzy tomu, Tom Vine i Sarah Richards z University of Suffolk (w pracy naukowej zajmujący się przede wszystkim „kreatywnymi” metodami badawczymi), dążyli w nim zatem do stworzenia przestrzeni dla wielodyscyplinarnej opowieści o tym, czym jest i czym może być storytelling w naukach społecznych.

Redaktorom zależało na tym, by uniknąć stworzenia kolejnego przeglądu form storytellingu czy pozbawionego refleksji przywołania przykładów jego zastosowań w środowisku akademickim. Żeby ominąć tę pułapkę, skupili się na ujętej w tytule wielowymiarowej relacji między opowieściami (ang. *stories*), opowiadającymi (ang. *storytellers*) i storytellingiem. Relację tę określają terminem *storying* i to właśnie podjęcie próby jego wyjaśnienia stało się kluczem doboru

tekstów<sup>1</sup>. Nie ulega bowiem wątpliwości, że w przypadku *storytellingu* opowieść oddziałuje nie tylko na odbiorcę, ale równie silnie (a w wielu przypadkach nawet silniej) może wpływać na samego opowiadającego. Analiza opowieści skupiona również na opowiadających i słuchaczach pokazuje, że akt *storytellingu* to proces społeczny.

Wybrane do tomu teksty skupiają się ostatecznie na sześciu głównych obszarach problemowych. Po pierwsze, koncentrują się na zagadnieniu triady *storying*, czyli wzajemnej interakcji między opowieściami, opowiadającymi a *storytellingiem*. Po drugie, na związkach triady *storying* z etyką (zarówno, jeśli chodzi o relację między badaczem a opowiadającym historię, jak i formalne kwestie związane z akceptacją tego rodzaju badań przez władze uczelni i komisje etyczne). Trzecim obszarem jest potencjał wykorzystania *storytellingu* jako metody badawczej w różnych dyscyplinach naukowych. Czwartym, analiza roli triady *storying* w konstruowaniu tożsamości zbiorowej. Kolejne dwa zagadnienia to zdolność *storytellingu* do tworzenia „niezwykłego” oraz jego wykorzystanie jako unikalnego narzędzia pedagogicznego [Vine, Richards 2023: 5].

Jest to druga od lat książka poświęcona użyciu *storytellingu* w socjologii. Pierwsza, *Storytelling sociology: narrative as social inquiry*, pod redakcją Ronald J. Bergera i Richarda Quinney’a, ukazała się dwadzieścia lat temu i podobnie jak recenzowany tom jest zbiorem kilkunastu artykułów odnoszących się przede wszystkim do różnych sposobów wykorzystania opowieści i narracji w naukach społecznych. Mimo dwóch dekad dzielących obie publikacje autorzy (a zwłaszcza redaktorzy) omawianej tu książki formułują ten sam postulat uznania *storytellingu* za pełnoprawną metodę jakościową. Świadczy to o tym, że mimo upływu lat miejsce *storytellingu* w socjologii nadal nie jest powszechnie uważane za oczywiste. Jego najnowsze, naukowe ujęcia koncentrują się natomiast na konkretnych, bardzo interesujących i oryginalnych zagadnieniach, takich jak sztuczna inteligencja i jej rola w powstawaniu opowieści, o czym piszą m.in. Antonio Pizzo, Vincenzo Lombardo i Rossana Damiano w *Interactive storytelling: A cross-media*

---

<sup>1</sup> Do każdego z tych elementów można przypisać konkretne zagadnienia: o p o w i e ś ć – jaki jest jej cel; w jakim stopniu jest współtworzona (przez innych autorów albo odbiorców); w jaki sposób się „usamodzielnia” (zaczyna funkcjonować bez udziału autora); o p o w i a d a j a c y – jaki jest jego związek z opowieścią; jakie jego cechy są istotne w procesie opowiadania i dlaczego; jakie stara się osiągnąć cele, jaką rolę pełni w opowieści (autor, narrator); s t o r y t e l l i n g – kiedy opowieść jest opowiadana (dlaczego w tym konkretnym czasie, jest to przypadkowe czy zaplanowane); gdzie opowieść jest opowiadana (dlaczego w tym konkretnym miejscu, jest to przypadkowe czy zaplanowane); kto jest odbiorcą opowieści (jest to przypadkowe czy zaplanowane); czy opowieść jest opowiadana przez autora, czy kogoś innego [Vine, Richards 2023: 6–7].

*approach to writing, producing and editing with AI*, czy wykorzystanie storytellingu w praktyce lekarskiej, o czym znajdziemy w obszernej książce *Storytelling in medicine: How narrative can improve practice* pod redakcją Colina Robertsona, Garetha Clegga i Jamesa Huntley'a.

Recenzowaną monografię otwiera *Introduction* redaktorów, w którym Vine i Richards przybliżają zarówno kulisy powstania tej publikacji, jak i swoje rozumienie poruszanych w niej zagadnień. Pierwszy artykuł to tekst Suzanne Albary *Narratives in (in)authenticity: The early career academic* ukazujący moment przejścia młodego akademika: od piszącego swoją pracę doktoranta do pracującego ze studentami wykładowcy. Autorka skupia się przede wszystkim na zagadnieniu wizerunku i stara się odpowiedzieć na pytanie, jak w tej materii przebiega proces autokreacji. Swoje rozważania opiera na osobistych doświadczeniach oraz fikcyjnej postaci Erudite'a, nowo mianowanego profesora *Academy for the Arcane Arts*.

Artykuł Tiny Potkins i Tom Vine'a, *Women, bullying, and the construction industry: A story of veiled gender dynamics*, przybliży zjawisko „syndromu królowej pszczoł”, przedstawiając przypadki mobbingu między kobietami funkcjonującymi w zdominowanym przez mężczyzn środowisku pracowniczym. Opierając się na osobistych dziennikach Potkins, autorzy opisują wykorzystanie szantażu jako dominującej formy komunikacji i współdziałania kobiet pracujących w branży budowlanej. Tom Vine jest autorem również kolejnego artykułu: *Clinical advance through ethnographic storytelling: Towards an enacted organisational role for the hospital visitor*. Jest to bardzo osobisty tekst, w którym Vine opisuje swoje doświadczenia jako odwiedzającego chorą onkologicznie krewną, która przebywa na leczeniu w państwowym szpitalu. Wykorzystanie storytellingu pozwoliło mu nie tylko poradzić sobie z własnymi emocjami, ale też dokonać bardziej obiektywnych obserwacji na temat roli odwiedzających w procesie leczenia, którą uwzględniają także pracownicy placówki.

Bardzo ciekawą opowieść przedstawia Maureen Haaker w tekście *Two-and-one: Discovering my story in participants' pregnancy narratives*. W trakcie prowadzenia badań metodą wywiadu narracyjnego z kobietami w ciąży autorka rozdziału dowiedziała się, że po raz pierwszy spodziewa się dziecka. Mogła więc połączyć perspektywę uczestniczek badania z własną i zastanowić się, w jakim stopniu historie opowiadane przez narratorki wpłyną na jej własne doświadczenia ciąży, a także to, jak ukształtują one historię o macierzyństwie, którą sama opowie. Z kolei Anna-Leah King, Barbara McNeil, Heather Phipps oraz Kathryn Ricketts, autorki rozdziału *Exploring polyvocal stories of space, place, movement, and migration*, na przykładzie tradycyjnych historii rdzennych mieszkańców

Ameryki Północnej piszą o związkach między tożsamością, przestrzenią, miejscem i tworzeniem opowieści. Natomiast w tekście *Whose story is it anyway? Hashtag campaigns and digital abortion storytelling* Reilly Willis zajmuje się historiami dotyczącymi aborcji, pojawiającymi się w mediach społecznościowych. Te, często bardzo intymne, doświadczenia wymykają się z rąk opowiadających w chwili opublikowania ich w internecie i wiążą się z ryzykiem ponownej traumy, tym razem wywołanej przez reakcje i komentarze czytelników.

*Storytime in the craft beer bar: Narratives, gobbits and segments* Davida Weira, Daniela Clarke'a i Holly Patrick-Thomson, to rozdział o historiach tworzonych podczas rozmów klientów i obsługi baru z piwem rzemieślniczym. Autorzy w swoich rozważaniach skupiają się jednak bardziej na samym sposobie opowiadania niż konkretnych opowieściach. David Weir w kolejnym rozdziale *Arbitrage and autopoiesis in police sergeants' stories: More than "canteen culture"* oddaje głos policjantom patrolującym ulice. Ich opowieści są dla nich narzędziem autorefleksji, ale też komunikacji z osobami, z którymi mają kontakt: ofiarami, podejrzanymi, pracownikami sądu. Weir przyznał, że przygotowując wywiady, spodziewał się w nich stereotypów i uprzedzeń, ale pojawiały się one bardzo rzadko. Z kolei Aisha Howells w *Restorying trauma: Child sexual abuse*, wykorzystując narracje pisemne i wizualne, przeprowadza krytyczną analizę traumy doświadczonej przez dorosłych wykorzystywanych seksualnie w dzieciństwie. Analizuje, w jaki sposób narracje dotyczące traumy mogą stanowić podstawę do zrozumienia i reagowania na przemoc seksualną w Wielkiej Brytanii.

Weimin Delcroix-Tang w *Personal and ethnic bildungen: Cross-cultural storytelling in Singaporean-British writer PP Wong's "The life of a banana"* na podstawie wspomnianej w tytule powieści bada stopień, w jakim opowiadanie historii służy przywróceniu podmiotowości i własnego głosu grupie etnicznej dyskryminowanej ze względu na pochodzenie etniczne. Terrie Howey-Moore jest natomiast profesjonalną storytellerką i wykorzystując doświadczenia z tej praktyki w rozdziale *Telling stories, building bridges and constructing Milton Keynes: Storytelling practice and research working together*, stara się stworzyć połączenia między badaczami a praktykami storytellingu. W swoich badaniach skupia się na Milton Keynes – nowym brytyjskim mieście i opowiadanych o nim historiach.

Ostatni rozdział monografii to *The personal statement: A tool for developing the pedagogical potential of storytelling in business management education?* Daniela Clarke'a i Toma Cunninghama. Autorzy rozważają kwestię nieobecności storytellingu w uniwersyteckich programach nauczania i na przykładzie opraco-

wanego przez siebie kursu przedstawiają korzyści płynące z jego wykorzystania w pracy ze studentami.

Poszczególne rozdziały są zróżnicowane pod względem treści, tematu i stylu, ale ich wspólną cechą jest wkład w badanie oraz wykorzystanie *storytellingu* w naukach społecznych. W każdym z nich dostrzec można bowiem nawiązanie do zaproponowanego przez redaktorów pojęcia *storying* i skupienie się na opowiadającym, opowieści oraz *storytellingu*. Niemniej w każdym z nich da się zauważyć dominującą rolę jednej z tych trzech kategorii. Rozdziały nie zostały jednak podzielone ze względu na temat, a ułożone tak, by najpierw przedstawić rolę opowiadającego, później *storytelling*, a na koniec przykłady konkretnych sytuacji społecznych. W większości z nich dostrzec można wyraźne wątki autoetnograficzne.

Tak obszerna i zróżnicowana pod względem tematyki poszczególnych tekstów monografia nie jest lekturą, którą czyta się od pierwszej do ostatniej strony. W wyborze konkretnych, interesujących dla czytelników artykułów na pewno pomaga rozbudowane wprowadzenie. Można mimo to odnieść wrażenie, że brakuje w nim wyraźnej definicji i opisu samego *storytellingu*. Wprawdzie poszczególni autorzy prezentują przyjęte przez siebie podstawy teoretyczne i tłumaczą stosowane w swoich badaniach narzędzia, to jednak książka jako całość wydaje się skierowana raczej do zaawansowanych znawców tej materii. Nie zmienia to faktu, że jest to publikacja bardzo wartościowa dla zainteresowanych tą tematyką badaczy – zwłaszcza wątki związane z uznaniem *storytellingu* za pełnoprawną metodę naukową i wynikające z tego kwestie etyczne. Wiele miejsca autorzy poświęcili przy tym zagadnieniom związanym ze stereotypami, uprzedzeniami i założeniami, którymi jako twórcy mniej lub bardziej świadomie kierujemy się na etapie projektowania i realizacji badań. Istotny jest również wątek prawdy w odtwarzanej przez badacza opowieści<sup>2</sup>. Jest to problem, który często pojawia się w dyskursie dotyczącym badań jakościowych: na ile postać badacza/autora/opowiadającego wpływa na opowieść osoby uczestniczącej w badaniach i ją (współ)tworzy. Jak duże znaczenie ma chęć uatrakcyjnienia opowieści, „podkoloryzowania” jej albo wypełnianie pojawiających się w historii luk własnymi doświadczeniami bądź tym, co wydaje się, że powiedział respondent. Być może najważniejszą kwestią staje się w tym kontekście cel tworzonej opowieści. Czym ma być dana opowieść i komu służyć? Który z elementów triady *storying* jest najważniejszy dla autora? Czy atrakcyjność opowieści i płynący z niej morał nie są ważniejsze od podążania za naukowymi paradygmatami? Jest to na pewno bardzo

<sup>2</sup> Zob. np. rozdział S. Albany i R. Willis czy D. Weira, D. Clarke’a i H. Patrick-Thomson.

interesujący punkt wyjścia do dalszych rozważań, szczególnie w kontekście tego, co mówi przytaczane we wprowadzeniu, a przypisywane Markowi Twainowi, powiedzenie: „nie pozwól, by fakty stały na drodze dobrej opowieści” [Vine, Richards 2023: 13].

## BIBLIOGRAFIA

- Berger Ronald J., Richard Quinney** (eds.). 2004. *Storytelling sociology: Narrative as social inquiry*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Pizzo Antonio, Vincenzo Lombardo, Damiano Rossana**. 2023. *Interactive story-telling: A cross-media approach to writing, producing and editing with AI*. London/New York: Routledge.
- Robertson Colin, Gareth Clegg, James Huntley**. 2023. *Storytelling in medicine: How narrative can improve practice*. London/New York: CRP Press (Routledge).